

УДК 174:070

Каневська В.В.,

член НСПУ, член НСЖУ м. Рівне, Україна

АКСІОЛОГІЧНО-ЕТИЧНИЙ АСПЕКТ ДІЯЛЬНОСТІ ЖУРНАЛІСТА

У статті доведено необхідність формування ціннісно-сміслового обр'ю особистості для успішного її функціонування в полі професійної діяльності. Виокремлено фактори, які в інформаційному плані перешкоджають формуванню ціннісно-сміслового обр'ю особистості. Наголошено на необхідності перегляду плюралістичного світогляду з метою формування повноцінних смислових критеріїв у суспільстві на базі аксіології та етики.

Ключові слова: журналіст, професіонал, ціннісно-смісловий обр'ю особистості, комунікація, медіа, дискурс, аксіологія, етика, постмодернізм, плюралізм.

Каневская В.В. Аксиологическо-этический аспект деятельности журналиста

В статье доказана необходимость формирования ценностно-смыслового горизонта личности для успешного ее функционирования в поле профессиональной деятельности. Выделены факторы, в информационном плане препятствующие формированию ценностно-смыслового горизонта личности. Отмечена необходимость пересмотра плюралистического мировоззрения с целью формирования полноценных смысловых критериев в обществе на базе аксиологии и этики.

Ключевые слова: журналист, профессионал, ценностно-смысловой горизонт личности, коммуникация, медиа, дискурс, аксиология, этика, постмодернизм, плюрализм.

Kanevska V.V. Axiological and ethical aspect of journalistic activity

The article proves the necessity of forming a moral values of personality for a successful activity in the field of professional performance. Factors preventing formation of moral values of personality have been determined in the article. The work highlights necessity of revision of pluralistic outlook aiming to form meaningful social criteria on the basis of values and ethics.

Key words: *journalist, professional, value-semantic horizon of personality, communication, media discourse, axiology, ethics, postmodernism, pluralism.*

Діяльність журналіста в інформаційному просторі сучасного світу пов'язується з усе більшим спектром значень і смислів, які несе епоха інформації, аніж на початку зародження журналістики. Це пов'язано зі зростанням значення інформації в сучасному суспільстві, зі зростанням інформаційної ємності суспільства та його інформаційної динаміки. Ряд цих явищ пов'язаний із усе зростаючим значенням суспільного запиту на інформацію. Якщо на початку розвитку журналістики в її сучасному вигляді сконцентрувалася навколо однієї проблеми й слідувала за її розв'язанням, то на сьогоднішньому етапі журналістика, якщо можна так висловитися, асимілювала широке коло суспільних проблем, у висвітленні яких бере активну участь. Так, за словами О.Ч. Андрунас, медіа магнат Вільям Рендолф Херст вибудував довкола чуток про життя еліти, які сам же й розпускав, уміло маніпулюючи суспільним інтересом. «Херст переконався, наскільки багато він може домогтися завдяки своїм виданням, проте це тільки підігрівало його жагу влади: він почав думати про політичну кар'єру» [2, с. 15]. Проте суспільна еліта не поспішала впускати його в свої кола: «Він намагався нав'язати всім свої правила політичної гри, та безуспішно» [2, с. 27].

В українській журналістиці питання суспільного інтересу формулювалося як «бути чи не бути українській державі?» [12, с. 146]. На основі цього інтересу та відповідного йому суспільного запиту існував ряд українських видань: альманахи «Русалка Дністрова» (1837 р.), «З-над хмар і долин» (1903 р.) [12], газети «Діло» [24], «Чернігівський листок» [25], згодом – «Вісник» під керівництвом Д. Донцова [24]. Ці видання, попри відносну регулярність своєї справи і виходу не тільки не мали ресурсів і засобів, приступних «The Times», «The Sun» та іншим газетам-сучасникам, а й переслідувалися урядом, зазнавали жорстокого адміністрування, а їхні накладки знищувалися. Так, газета «Діло» закривалася кілька разів властями Австро-Угорської імперії [24, с. 28 – 29]. Проте, повертаючись до сьогоднішніх часів, слід зауважити, що журналістика українська тісно корелює зі світовою та здійснила інформаційне керівництво розвитком та розв'язанням багатьох суспільних про-

блем. Це пов'язано з силою та ємністю інформаційно-комунікаційних процесів, що протікають у сучасному суспільстві, яке дістало назву глобалізованого [20, с. 16]. Саме у світлі цих процесів особливої ваги набуває діяльність, розгорнута журналістом у тому чи іншому інформаційному полі, а також вектор цієї діяльності.

Ця стаття-дослідження виконана в контексті розробки проблеми дискурсів в українській пресі, а саме: співдії дискурсів елітарного й масового та морального клімату суспільства.

У зв'язку з вищезокресленою проблематикою метою нашої статті є висвітлення аксіологічно-етичного аспекту діяльності журналіста на сучасному етапі розвитку суспільства.

Ця мета конкретизується в ряді завдань, а саме:

- 1) в уточненні вищеназваних понять;
- 2) у показі ролі аксіології та етики у формуванні ціннісно-сміслового обрїю особистості;
- 3) окреслити фактори, які перешкоджають повноцінному й цілісному формуванню ціннісно-сміслового обрїю особистості;
- 4) спроектувати роль та значення журналіста-професіонала зі сформованим обрїєм цінностей в формуванні провідних суспільних дискурсів – елітарного та масового.

Принципи діяльності і стан журналістської інформації в сучасному суспільстві досліджували Г. Почепцов [16], Б. Потятинник [15], Є. Тихомирова [20], З. Партико [13], генезу українських друкованих видань – Ю. Шаповал [23], [24], [25], постмодернізм у інформаційному просторі – Я. Поліщук [14]. При висвітленні поняття діяльності спираємося на доробок К. А. Абульханової-Славської [1], психологічних аспектів сприйняття – В.М. Юрченко [26], відповідальності – М.В. Савчина [18], аксіології – Г. Ващенко [4]. Їхні наукові результати дали змогу для подальшого осмислення й опрацювання не тільки вищезазначеної проблеми, заявленої в темі нашої статті, а й інших проблем, пов'язаних із напрямками та змістом (дискурсивністю) інформаційної діяльності людей у сучасному суспільстві.

Аксіологічно-етичний аспект діяльності людини, проте, не проєктувався дослідниками на різні професії, зокрема, на професію журналіста, який є головним виробником і ретранслятором основних суспільних дискурсів – еліти й маси. А отже, саме від журналістів, яких можна назвати працівниками інформаційного фронту, залежить аксіологічно-етичний аспект функціонування дискурсів у суспільстві та його інформаційний клімат загалом.

Характеризуючи діяльність людини у полі професіоналізації в суспільстві, потрібно визначити основні риси цього суспільства. З вислову Г. Почепцова, що головною цінністю сучасного суспільства є інформація, впливає те, що наше суспільство є інформаційним [16, с. 48]. Із визначення глобалізації, яке навела Є.Б. Тихомирова, у своїй праці [19, с. 28], наше суспільство є глобалізованим. Отже, інформаційна діяльність у глобалізованому інформаційному суспільстві набуває великого, подекуди гіперболізованого значення. У всі часи в розвитковому плані увагу дослідників привертає феномен людської діяльності. К. Абульханова-Славська визначає її як необхідність зіставляти реальну діяльність із якимось уявленим ідеалом, еталонним зразком, не випускаючи його з уваги в процесі діяльності [1, с. 138]. Як впливає з визначення, основою усвідомленої людської діяльності є проектування результатів, передбачення їх, співмірність із уявленим ідеалом аж до кінця. Можна сказати, що людина є відповідальною за своє життя та за результати своєї діяльності, оскільки чітко усвідомлює та детально проектує їх. М.В. Савчин, дослідник феномену відповідальності, визначив це явище так: «...відповідальність як особистісна основа відповідальної поведінки є смисловим утворенням особистості, своєрідним загальним принципом співвіднесення (саморегулювання) в межах цілісної мотиваційно-смислової сфери мотивів, цілей та засобів життєдіяльності» [18, с. 46].

Суспільна комунікація – це система громадянського суспільства, яка має кілька спів діючих рівнів, а саме: розвинений парламентаризм, відповідальний уряд як уряд парламентської більшості, постійне функціонування системи взаємодії підприємців і найманих працівників тощо [16, с. 34]. Дискурс – це розмова про щось, у якій уточнюються значення й оприявнюються настрої комунікантів [12, с. 43].

На новітньому етапі розвитку суспільства виникли такі сфери гуманітаристики як аксіологія та етика, стосовні як до світу людини, так і до життєвих та практичних результатів її діяльності. Так, аксіологію визначають як науку про морально-виховні цінності та ідеали, закладені в особистість у процесі соціалізації, які ця особистість згодом транслює у своїй діяльності, актуалізуючи їх у суспільстві. Етику визначають як науку про добре поведіння людей у суспільстві. В наш час розмаїтого і складного професійного самовизначення етика відобразила і соціальну стратифікацію,

і професійну диференціацію суспільства, на чому наголошує О. Ліщинська-Милян [11, с. 41]. Є професійна етика і в сфері журналістики, й вона залежить як від законодавства, так і від рівня розвитку журналістики в окремому суспільстві. Є праці з журналістської етики Д. Корню та інших зарубіжних дослідників. Зокрема, Д. Корню акцентує увагу на тому, що не слід газетяркам у передчутті сенсаційності перебільшувати деякі факти, загострювали суспільну увагу на сенсаціях, а подекуди висмоктували сенсації «з пальця» [9, с. 13]. Українські дослідники професійної етики відзначають недоопрацьованість, непродуманість законодавства у плані соціального захисту працівника, що саме по собі – негуманно, а отже – й неетично. Зокрема, М. Вейсберг акцентує увагу на поданні депутатами в суд журналістів за неначебто наклеп – і подальші каральні санкції проти журналістів [5, с. 26]. Проте такі статті були зумовлені не відсутністю професіоналізму чи недотриманням етики журналістом, а відвертими порушеннями закону з боку посадовців. Про низку таких фактів пише Д. Дуцик [6, с. 78] і В. Піховшек у збірнику «Четверта колона» [21, с. 112].

Коло описаних проблем окреслилося тому, що люди з несформованим обрієм етичних цінностей часто не в силах ні діяти професійно, ні ефективно протистояти неетичним та неестетичним діям суспільних еліт, які, наприклад, припустимі в українському суспільстві. Тут ми посилаємося на дослідження В.М. Юрченко [26, с. 13 – 14]. У зв'язку з цим переходимо до висвітлення ролі аксіології та етики у формуванні ціннісно-сміслового обрію особистості.

Аксіологія як наука про цінності апелює до таких понять, поперше, юридично-моральної сфери як добро та зло, закон, праведність, толерантність, по-друге, морально-особистісної сфери як добро, милосердя, чистота, праведність, чесність, по-третє, до такої сфери міжособистісних стосунків як мир, дружба, емпатія, взаємодопомога, взаєморозуміння. Отже, аксіологія у психологічному плані вивчає троякий набір цінностей, відомий кожній людині та приступний у рамках її соціалізації: цінності суспільства та його моралі, цінності особистісного образу та міжособистісних стосунків. Цей же набір цінностей у дії, у їх практичній реалізації (а також наслідки реалізації чи нереалізації й міру відповідальності за нереалізацію) вивчає етика, й останнім часом особливо інтенсивно – християнська етика як основна світоглядна парадигма на-

шого суспільства. В цьому контексті доробок «Лабораторії з основ християнської етики» під керівництвом доктора педагогічних наук, професора В. М. Жуковського видається цілком закономірним і особливо вагомим. Ці цінності, слід зауважити, прищеплюються особистості на ранніх етапах соціалізації, про що зауважив ще Г. Ващенко: «Євангельський виховний ідеал людини має на собі печать вічності» [4, с. 60].

Проте на сучасному етапі розвитку суспільства існує одна доктрина, яка до певної міри передбачає несформованість аксіологічно-етичного обрису особистості, ба навіть заперечує саму необхідність його формування. Це постмодернізм, що як мистецьке явище виник у 80-х рр. ХХ ст. у європейській культурі поширився на всю гуманітарну сферу суспільства. Ці роки – 1975 – 1995 – дослідниця французького шкільництва О.М. Захарчук характеризує як час найбільшого морального занепаду суспільства [8, с. 86]. Цей занепад виник внаслідок того, що доктрина постмодернізму, що виникла на ґрунті споживацького світогляду, заперечувала слідування авторитетам і табу, і проголошувала ефемерність моралі та суспільних цінностей, а по суті обернулася ростом злочинності, безграмотності, зниженням рівня толерантності й безпеки в суспільстві. Це свідчило про виразну суспільну кризу внаслідок замовчування, заперечування й неусвідомленості ролі релігійної складової в суспільстві.

Попри ряд негативних тенденцій, названих вище, постмодернізм запровадив іще одну: плюралізм життєвих позицій і цінностей. І все б нічого, але ті негативні цінності та досвіди, які раніше умовчувалися, зараз із подвійною силою втілилися в наукових трактатах і, що найжахливіше, у високохудожніх мистецьких творах. Проте якщо «плюралістичний» твір має високу художню цінність, то він спонукає своїх читачів до катарсису, до роздумів над сенсом життя; а якщо ж його рівень не «на висоті» – тоді він просто є колекцією чіїхось життєвих невдалих екзерсисів, психо-і фізіотравматичних досвідів. Можна навести як приклад збірку «Некерована» Л. Рибенко [17].

Що нижчим є художній рівень «плюралістичного» твору – то більше нагромадження зла і негативу виплескується на читача, аж до так званої «жовтої» літератури, яка концентрується довкола маргінальних елементів суспільства. Плюралізм наче силоміць відриває увагу реципієнта від хорошого, доброго, вічного й приковує її

до злого, поганого, тимчасового, бо останнє неначе здобуло більше прав на існування. Відгук цієї ідеї знаходимо в словах М. Бердяєва про те, що життєпочування мас зростає в часи культурного занепаду [3, с. 92]. Слід зауважити, що в територіальному плані постмодернізм із європейських теренів «докотився» до української літератури й гуманітаристики загалом, причому належну оцінку цьому явищу в полі української літератури дав Я. Поліщук: «Щось подібне абсолютно неможливе в нинішній Україні, державі з перехідним типом економіки, співіснуванням та співпоборенням цінностей громадянського й посттоталітарного суспільства» [14, с. 274].

На даному етапі в тій галузі гуманітаристики, яка розглядає формування ціннісно-смыслового обрїю людини, відбувається подолання тенденцій постмодерного плюралізму, гри та іронії на фоні звернення до усталених, не переосмислених іронічно (читайте: не опоганених недоречними іроніями та іграми – авт.) понять та до актуального формування соціально повноцінної та значущої особистості. І в цьому процесі провідне значення мають науки аксіологія та етика, поняттєвий апарат яких удосконалюється відповідно до вимог сучасного суспільства в еру інформатизації та глобалізації.

Актуальний суспільний виклик формулюється в питанні, чи є ефективною діяльність журналіста в аксіологічно-етичному аспекті? Застосовуючи метод проєкції, можемо виснувати, що людина, яка за своїла всі морально-етичні цінності, сформувавши свій власний обрїй аксіологічно-етичних критеріїв, знатиме, як виходити зі складних життєвих ситуацій, не ображаючи ні своєї, ні чужої людської гідності. Аксіологічно й етично зорієнтований професіонал не тільки чітко виконуватиме свої прямі обов'язки, а й емпатично та толерантно проявлятиме ставлення до «об'єктів дослідження» – людей та суспільства, адже суть журналістики як професії полягає у праці з людьми. Крім того, розвинуті й дещо ідеалізовані навички міжособистісного порозуміння зроблять особистість аксіологічно й етично зорієнтованого журналіста соціально атрактивною, соціально цінною, що в сучасному суспільстві «добрих відносин» високо цінується.

Сформований обрїй аксіологічно-етичних критеріїв дасть позитивні результати при втіленні в матеріалах суспільних дискурсів елітарного й масового. Зараз, на даному етапі розвитку української журналістики спостерігається як тенденція до освоєння нових журналістських професій, пов'язаних із новими видами інформативно-комунікаційної діяльності, так і небувале обниження критеріїв по-

дачі матеріалів, починаючи від рівня елементарної орфографічної грамотності (відсутність якої свідчить про неповагу до читача) до рівня готовності служити тій чи іншій політ силі, й ангажувати інформаційні матеріали їй на догоду, надуживаючи піаром та замовчуючи об'єктивний стан речей (Д. Дуцик) [6, с. 86 – 88]. Введення в світогляд журналіста аксіологічних та етичних критеріїв зможе знизити частотність цих явищ і навіть уникнути їх зовсім, а також популяризувати в суспільстві аксіологічно-ціннісний підхід до аналізу явищ життя. це допоможе реалізуватися як елітарному, так і масовому дискурсам у більш гідній, толерантній, демократичній формі, без присмаку скандалу. Вибудова сприятливого інформаційного клімату сприятиме оздоровленню атмосфери в суспільстві.

Отже, формування обрїю аксіологічно-етичних цінностей у професійному плані багатьох спеціалістів, зокрема, журналістів, допоможе оздоровити поле суспільної комунікації та суспільний клімат загалом, а в індивідуальному плані сприятиме винятковій професійній та особистісній самореалізації.

Як перспективні напрямки дослідження можна виокремити аналіз аксіологічних та етичних цінностей у полі різноманітних суспільних дискурсів.

Список використаної літератури та джерел:

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни. / К. А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Андрунас Е.Ч. Информационная элита: корпорации и рынок новостей. / Елена Чеславовна Андрунас. – М.: Изд-во МГУ, 1991. – 209 с.
3. Бердяев Н. А. Философия свободного духа. / Н. А. Бердяев. – М., 1994.
4. Ващенко Г. Виховний ідеал / Григорій Ващенко. // Полтавський вісник. – 1994. – 192 с.
5. Вейсберг М. Зачем и как рекламироваться в газете? / М. Вейсберг; Украинская Ассоциация Издателей Периодической Печати. – К., 2004. – 66 с. – (Все так делают).
6. Дуцик Д. Політична журналістика / Д. Дуцик. – К.: КМА, 2005. – 138 с.
7. Жуковський В.М. Методологічні засади підготовки підручників «Основи християнської етики» для 5-6 класів ЗОШ [Електронний ресурс] / В.М. Жуковський. – Режим доступу: [http://eprints.oa.edu.ua/1375/1/Zhukovsky_120612%20\(1\).pdf](http://eprints.oa.edu.ua/1375/1/Zhukovsky_120612%20(1).pdf)
8. Захарчук О.М. «Силова дипломатія» в зовнішньополітичній діяльності Наполеона Бонапарта: автореф. дис... на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук: спец.07.00.02 «Всесвітня історія»/ О. М. Захарчук. – К., 2000. – 19 с.

9. Корню Д. Етика засобів масової інформації / Д. Корню. – К.: К.І.С., 2004. – 130 с.
10. Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні структури / В. Кулик. – К.: Критика, 2010. – 656 с.
11. Ліщинська-Милян О. І. Ідеї християнського гуманізму в українській релігійній філософії першої половини ХХ століття [Текст] : дис... канд. філос. наук: 09.00.05 / Ліщинська- Милян Ольга Ігорівна ; Львівський національний ун-т ім. Івана Франка. – Л., 2001. – 201 арк.
12. Павличко С. Дискурс модернізму в українській літературі: Монографія. / Соломія Павличко. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Либідь, 1999. – 447 с.
13. Партико З.В. Теорія масової інформації та комунікації: Навчальний посібник / З.В. Партико. – Л.: Афіша, 2008. – 292 с.
14. Поліщук Я. О. Література як геокультурний проект: Монографія. / Я. Поліщук. – К.: Академвидав, 2008. – 304 с. – (Монограф).
15. Потятинник Б. Медіа: ключі до розуміння / Б. Потятинник. – Л.: ПАІС, 2004. – 310 с.
16. Почепцов Г. Коммуникативные технологии двадцатого века. / Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук, 2000. – 352 с.
17. Рибенко Л. Г. «Некерована» [Текст] / Лідія Гуріївна Рибенко. – Рівне : Овід, 2007. – 320 с.
18. Савчин М.В., Василенко Л.П. Вікова психологія. / М.В. Савчин, Л.П. Василенко. – К.: Академвидав, 2006. – 360 с.
19. Тихомирова Є.Б. PR-формування відкритого суспільства / Є. Б. Тихомирова. – К.: Наша культура і наука, 2003. – 196 с.
20. Тихомирова Є.Б. Паблік рилейшнз у глобалізованому світі / Є.Б. Тихомирова. – К.: Наша культура і наука, 2004. – 489 с.
21. Четверта колона: Свобода та залежність мас-медіа в Україні / В. Піховшек, Український Незалежний Центр Політичних Досліджень. – К.: Україна, 1997. – 248 с.
22. Чиж І. Україна: шлях до інформаційного суспільства. / І.Чиж. – К.: Либідь, 2004. – 286 с.
23. Шаповал Ю.Г. Историзм часопису Волинь (1941 – 1944; 1991 – 1009 pp.) / Ю.Г. Шаповал. – Рівне: ДМ, 2010. – 208 с.
24. Шаповал Ю.Г. Діло (1880 – 1939) – перша українська щоденна газета: Навчальний посібник / Ю.Г. Шаповал. – Рівне: М.Дятлик, 2007. – 68 с.
25. Шаповал Ю. Мистецтво журналізму: Монографія / Ю.Шаповал. – Л., 2007. – 320 с.
26. Юрченко В.М. Теоретико-методологічні засади дослідження психічних станів людини [Текст] : автореф. дис. ... докт. психол. наук : 19.00.01 / Вікторія Миколаївна Юрченко ; Ін-т психології ім. Г. С. Костюка. – Київ, 2009. – 36 с.